

УДК 354:378:005.6

MODERNIZATION OF THE QUALITY ASSURANCE SYSTEM AS A STRATEGIC GOAL OF THE HIGHER EDUCATION DEVELOPMENT

Viktor Drozdov¹

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЯК СТРАТЕГІЧНА МЕТА РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Віктор Дроздов¹

Abstract. *The main strategic goals of the state educational policy on the formation and development of the higher education quality assurance system are characterized in the article. The author analyzes the strategic plans of the Ministry of Education and Science of Ukraine and the National Agency for Quality Assurance in Higher Education, which define the main tasks and measures to improve mechanisms for quality assurance in the higher education.*

Key words: *higher education, quality assurance, government, strategic planning, European Higher Education Area.*

Анотація. *У статті характеризуються основні стратегічні цілі державної освітньої політики щодо формування та розвитку системи забезпечення якості вищої освіти. Автор аналізує стратегічні плани Міністерства освіти і науки України та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, в яких визначаються основні завдання та заходи щодо удосконалення механізмів забезпечення якості вищої освіти.*

Ключові слова: *вища освіта, забезпечення якості, державні органи влади, стратегічне планування, Європейський простір вищої освіти.*

Входження України до Європейського простору вищої освіти вимагає підвищеної уваги до питання забезпечення якості вищої освіти. Розвиток внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти університетів не можливий без належної підтримки з боку органів державної влади, які є також безпосередніми стейкхолдерами, адже зацікавлені в зростанні якості підготовки кваліфікованих працівників. Саме тому в державній освітній політиці мають бути вироблені конкретні стратегічні цілі та заходи щодо покращення умов для формування системи забезпечення якості вищої освіти.

Метою статті є аналіз стратегічних планів органів державної влади щодо перспективних шляхів розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Питання якості вищої освіти на сьогодні в Україні є переважно об'єктом

¹ PhD, Associate Professor, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, Tel.: +38 (04841)51388, E-mail: victordrozdov.84@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1381-8878>

¹ кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, м.т.: +38 (04841)51388, E-mail: victordrozdov.84@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1381-8878>

вивчення педагогічної науки, хоча управлінські аспекти якості освіти все більше стають предметом уваги вітчизняних науковців. Різні питання державного управління якістю вищої освіти розкриваються в наукових дослідженнях Т. Лукіної, Г. Клімової, С. Мороз, Р. Кубанова, Н. Грабованко, Н. Опар та інших.

Сутність поняття «якість вищої освіти» розглядається дослідниками з точки зору як досягнення певних норм, стандартів та задоволення потреб, так і з позицій сучасної теорії та практики управління якістю [1, с. 37]. Сучасне розуміння терміну «управління якістю» (quality management), який надається в ДСТУ ISO 9000:2015 «Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів», охоплює формування політики у сфері якості та встановлення цілей у сфері якості, а також процеси, щоб досягати цих цілей у сфері якості через планування якості (quality planning), забезпечення якості (quality assurance), контролювання якості (quality control) та поліпшування якості (quality improvement) [2, с. 10-11].

Разом з поняттям «управління якістю вищої освіти» на сьогодні стає все більш поширеним термін «забезпечення якості вищої освіти», що позначає «систему, що формує механізми для забезпечення моніторингу, оцінювання, підтримки та/або покращення якості діяльності ЗВО та/або програм навчання» [3, с. 18]. Із запровадженням Болонського процесу саме «забезпечення якості вищої освіти» є однією зі стратегічних цілей розвитку Європейського простору вищої освіти. Крім цього, цей термін використовується в освітньому законодавстві України, наприклад Розділ V Закону України «Про вищу освіту» має назву «Забезпечення якості вищої освіти» [4].

Модернізація системи забезпечення якості вищої освіти неодноразово обговорювалася на конференціях держав-учасниць Болонського процесу. У 2005 р. були прийняті «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)», а в 2015 р. було ухвалено їх оновлений варіант. На останній зустрічі в Парижі країни-учасниці підтвердили, що «забезпечення якості є ключовим у розвитку взаємної довіри, а також підвищенні мобільності та справедливого визнання кваліфікацій і періодів навчання в усьому ЄПВО» [5].

Україна як повноправна учасниця Болонського процесу з 2005 р. зобов'язана сприяти розвитку якості освіти та удосконалювати систему її забезпечення. Проте до 2014 р. державна політика в цьому питанні мала істотні недоліки. Наприклад, у «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», ухваленій 25 червня 2013 р., про забезпечення якості вищої освіти фактично не згадувалося. У стратегії фігурують терміни «моніторинг якості», «оцінювання якості» та «підвищення якості» [6]. За результатами проекту Tempus «TRUST» «Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти України» було підготовлено аналіз стану забезпечення якості вищої освіти станом на 2014 р. [7]. Експерти зазначили про істотні розбіжності між українською та європейською системами забезпечення якості вищої освіти, що представлені в таблиці.

Відмінності у формуванні української та європейської систем забезпечення якості освіти

Українська система забезпечення якості вищої освіти	Європейська система забезпечення якості вищої освіти
<i>Умови розвитку</i>	
Адміністративно-командна система	Свобода вибору в умовах ринку
<i>Основний споживач освіти</i>	
Державний механізм	Студент, роботодавець
<i>Накопичено суспільством</i>	
Навички та вміння пристосовуватися до умов влади, розподіляти на свою користь бюджетні кошти	Навички та вміння висувати свої вимоги до якості освіти

Прийняття Закону України «Про вищу освіту» створило нормативні основи для формування системи забезпечення якості вищої освіти на основі ESG. Відповідно до ст. 16 цього закону вона включає: 1) систему внутрішнього забезпечення якості ЗВО; 2) систему зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності ЗВО та якості вищої освіти; 3) систему забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти [4]. Загалом, створення НАЗЯВО як постійно діючого колегіального органу, уповноваженого на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти, повністю відповідає стандартам ESG. Проте, запуск і діяльність НАЗЯВО розпочались лише з 2019 р. [8].

Підписання Угоди про асоціацію з ЄС в 2014 р. передбачало в тому числі співробітництво в галузі вищої освіти. Основними цілями такого співробітництва були визначені: «... а) реформування та модернізації систем вищої освіти; б) сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; с) підвищення якості та важливості вищої освіти; д) поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами; е) розширення можливостей вищих навчальних закладів; ф) активізації мобільності студентів та викладачів; г) увага приділятиметься співробітництву в галузі освіти з метою спрощення доступу до отримання вищої освіти» [9].

Варто зазначити, що якість освіти є однією із сімнадцяти Глобальних цілей сталого розвитку суспільства, які були затверджені на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 р. та спрямовані на встановлення кращого світу до 2030 р. Четверта ціль «Якість освіти» («Quality Education») включає десять завдань для розвитку освіти, шість з яких стосуються вищої освіти: рівний доступ до якісної технічної, професійної та вищої освіти; збільшення кількості людей, які мають відповідні навички для фінансового успіху; усунення будь-якої дискримінації; здобуття знань і навичок, необхідних для сталого розвитку та глобального

громадянства; розширення підтримки розвитку вищої освіти для країн, що розвиваються; збільшення кількості кваліфікованих викладачів у країнах, що розвиваються [10]. Адаптовані для України «Цілі сталого розвитку» включають шість завдань та одинадцять індикаторів для досягнення якості освіти. Зокрема, завдання 4.4. «Підвищити якість вищої освіти та забезпечити її тісний зв'язок з наукою, сприяти формуванню в країні міст освіти та науки» має два індикатора: 1) місце України у рейтингу Global Competitiveness Report за напрямом «вища освіта»; 2) кількість університетських міст [11, с. 34]. У моніторинговому звіті «Цілі сталого розвитку. Україна – 2019» зазначено вже чотири індикатора: кількість українських міст, що є членами Глобальної мережі міст ЮНЕСКО, що навчаються; відсоток населення за рівнем освіти та статтю; витрати на підготовку фахівця; витрати закладів вищої освіти на провадження наукової діяльності [12, с. 31].

З прийняттям Закону України «Про вищу освіту» забезпечення якості вищої стало одним із пріоритетних стратегічних завдань державної освітньої політики України. У «Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року», розробленій в 2014-2015 рр., однією з реформ визначено створення системи забезпечення якості вищої освіти, яка має відповідати рекомендаціям і стандартам ЄПВО, враховувати кращі світові практики та виступати головною технологією досягнення відповідності освітньої системи вимогам і потребам суспільства та особистості [13]. Реформа передбачала виконання одинадцяти кроків, а саме: надання практичної допомоги закладам вищої освіти у створенні систем внутрішнього забезпечення якості; побудова правових та організаційних передумов для розвитку та акредитації незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти; інтеграція НАЗЯВО, незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти в європейські структури та мережі забезпечення якості вищої освіти; розробка стандартів вищої освіти за активної участі стейкхолдерів; створення мережі відкритих інформаційних ресурсів для оцінювання та порівнянь якості вищої освіти з широким залученням громадськості та студентського самоврядування; розвиток практик академічної доброчесності, створення національного репозитарію академічних текстів; трансформація системи ліцензування та акредитації в базову технологію моніторингу; перехід від програмної до інституційної акредитації ЗВО та самоакредитації освітніх програм; відмова від стандартизації вищої освіти у 2020-2025 рр.; встановлення прямого зв'язку між якістю вищої освіти та її бюджетним фінансуванням. Індикаторами проведення реформи було визначено такі:

- питома вага українських ЗВО, системи внутрішнього забезпечення якості яких позитивно оцінені НАЗЯВО або в установленому ним порядку;
- кількість незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, акредитованих НАЗЯВО;
- членство НАЗЯВО у Європейській асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA) та інших міжнародних організаціях із забезпечення якості освіти;

VI Дунайські наукові читання

– кількість та питома вага міжнародних здобувачів вищої освіти в Україні з різних регіонів світу, зокрема з країн ОЕСР та країн ЄС;

– кількість освітніх програм, акредитованих закордонними організаціями, що входять до ENQA, Європейського реєстру забезпечення якості вищої освіти (EQAR), а також міжнародними професійними асоціаціями.

Варто зазначити, що лише частину з цих кроків було реалізовано. Зокрема, було ухвалено «Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (наказ МОН України від 11.07.2019 р. № 977) та впродовж 2019-2020 н.р. проведено акредитаційну експертизу понад 800 освітніх програм; розроблено рекомендації НАЗЯВО стосовно запровадження внутрішньої системи забезпечення якості; 18 червня 2020 р. НАЗЯВО отримало Статус афілійованого члена ENQA; створено відкритий ресурс НАЗЯВО з акредитації освітніх програм (<https://public.naq.gov.ua>); питання академічної доброчесності унормовано в Законі України «Про освіту» та інших нормативно-правових актах.

Стратегія НАЗЯВО передбачає реалізацію до 2022 р. низки цілей за трьома головними напрямками: якість освітніх послуг; визнання якості наукових результатів; забезпечення системного впливу діяльності НАЗЯВО. Основними цілями щодо розвитку якості освітніх послуг є: впровадження ефективної процедури акредитації освітніх програм; сприяння функціонуванню внутрішніх систем забезпечення якості освіти у ЗВО; погодження стандартів та розробка критеріїв забезпечення якості вищої освіти. Загалом, свою місію агентство визначає таким чином: «стати каталізатором позитивних змін у вищій освіті та формування культури її якості» [14].

У «Пріоритетних напрямках змін у вищій освіті на 2018-2019 рр.», представлених МОН України 28 січня 2018 р., якість зазначалась першим пріоритетом, що включала такі компоненти: якість абітурієнтів та контингенту студентів; якість кадрового складу університетів; сучасний зміст освіти та зв'язок з ринком праці; внутрішня та зовнішня системи забезпечення якості освіти; нові моделі підготовки фахівців; наукова атестація закладів вищої освіти. При цьому академічна доброчесність визначалась наскрізною лінією забезпечення якості вищої освіти [15].

Якісна вища освіта та розвиток освіти дорослих визначені одним з основних пріоритетів у «Стратегічному плані діяльності Міністерства освіти і науки України до 2024 року», затвердженому МОН України від 19 грудня 2019 р. План включає конкретні стратегічні та операційні цілі, завдання та показники результативності. Стратегічними завданнями було визначено: ефективне функціонування закладів вищої освіти та освіти дорослих; функціонування дієвої системи забезпечення якості вищої освіти, яка ґрунтується, зокрема, на широкій прихильності принципам академічної доброчесності; довіра вітчизняних роботодавців системі вищої освіти в Україні; задоволеність різноманітних освітніх потреб населення щодо особистого та професійного розвитку в системі освіти дорослих [16, с. 14-19]. Також були

встановлені показники, яких прогнозують досягти при виконанні цих цілей: 80% керівників ЗВО мають в контракті ключові показники ефективності та не менше 50% керівників досягають їх; коефіцієнт кореляції між часткою державного фінансування та результатами діяльності ЗВО складає 0,9; середня заробітна плата науково-педагогічних працівників державних та комунальних закладів вищої освіти порівняно з середньою заробітною платою в країні складає 200% [16, с. 14].

25 вересня 2020 р. Міністерство освіти і науки України запропонувало для громадського обговорення проєкт «Стратегії розвитку вищої освіти України на 2021-2031 роки». У проєкті зазначені такі основні проблеми розвитку вищої освіти: невідповідність змісту та якості вищої освіти актуальним потребам суспільства та національної економіки, низька інтенсивність взаємодії з наукою та бізнесом; брак фінансування та незадовільне матеріальне забезпечення вищої освіти; недостатній рівень автономії, неефективність управління вищою освітою; погіршення кадрового забезпечення ЗВО; викривлення у формуванні контингенту студентів ЗВО; слабка інтеграція вищої освіти України у світовий та Європейський освітньо-науковий простір [17, с. 22-26]. Однією із стратегічних цілей в документі визначається «Забезпечення якості і доступності вищої освіти для різних верств населення», що включає такі операційні цілі: розбудова системи державних стандартів вищої освіти на основі кваліфікаційних вимог і забезпечення відповідності змісту вищої освіти поточним і стратегічним цілям країни; розбудова дієвої системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення і моніторингу якості вищої освіти; удосконалення системи професійної орієнтації та конкурсного відбору вступників; матеріально-технічне забезпечення та модернізація лабораторної бази ЗВО на світовому рівні; забезпечення доступності та інклюзивності вищої освіти; впровадження інноваційних технологій і дистанційного навчання у вищій освіті [17, с. 43-47].

Таким чином, розбудова системи забезпечення якості вищої освіти відповідно до європейських стандартів розпочалася в 2014 р. з прийняттям нового Закону України «Про вищу освіту». З цього часу якість вищої освіти стає одним з пріоритетних завдань органів державної влади, про що свідчать розроблені Міністерством освіти і науки стратегічні плани розвитку вищої освіти. Ключовою їх особливістю є акцент саме на системі забезпечення якості, головну роль у формуванні і розбудові якої грають університети (внутрішнє забезпечення) та Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (зовнішнє забезпечення).

1. Щоголева Л. О. (2014). Моніторинг якості освіти: теоретико-методологічний аспект. Педагогічний пошук. № 2. С. 36-40.
2. ДСТУ ISO 9000:2015 Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів (ISO 9000:2015, IDT). Видання офіційне. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 45 с.
3. Скиба М. Є., Красильникова Г. В., Г. А. Білецька. (2019). Управління якістю

VI Дунайські наукові читання

вищої освіти в університеті: інноваційні підходи, технології та засоби: навч. посіб. Хмельницький: ХНУ. 186 с.

4. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#n300>

5. Паризьке комюніке. Париж, 25 травня 2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf>

6. Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>

7. Концепція забезпечення якості вищої освіти України. За результатами проекту Tempus «TRUST» «Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти України». URL: http://theologia.ucu.edu.ua/images/files/kontseptsiya_osvity.pdf

8. (2020). Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2019 рік / за заг. ред. проф. С. Квіта. Київ: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. 244 с.

9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

10. Global Goals. 4: Quality Education. <https://www.globalgoals.org/4-quality-education>

11. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь 2017. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf

12. Цілі сталого розвитку: Україна – 2019. Моніторинговий звіт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/menu/st_rozv/publ/SDGs-MonitoringReport_v08_24.09.2019.pdf

13. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2016/18-strategiya-reformuvannya-vishhoi-osviti-20.doc>

14. Стратегія Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти до 2022 р. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/%d0%a1%d0%a2%d0%a0%d0%90%d0%a2%d0%95%d0%93%d0%86%d0%af.pdf>

15. Гриневич Л. Пріоритетні напрями змін у вищій освіті на 2018-2019 рр. Міністерство освіти і науки України. 26 січня 2018 р. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/infographik/MON_prioritety_new.pdf

16. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2024 року. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2020/01/strat_plan_mon_2024.pdf

17. Стратегія розвитку вищої освіти України на 2021-2031 роки (Проект). Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/STRATENIYA_ROZVYTKU_VYSHCHOYI_OSVITY_V_UKRAYINI_PROYEKT.pdf